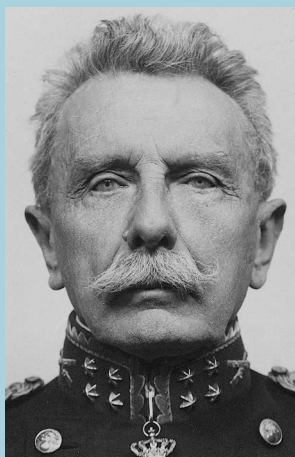

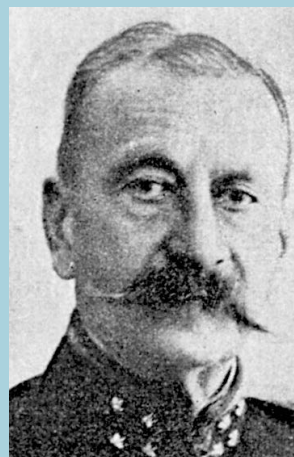
HEEMKUNDEKRING ENGELEN

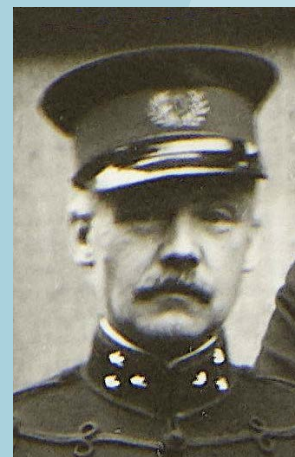
1 C.J. Snijders

2 W.H. Van Terwisga

3 P.W. Weber

4 R. Dufour

DE KONINGIN IN ENGELEN EN OMSTREKEN (DEEL 1)

WILTON DESMENSE

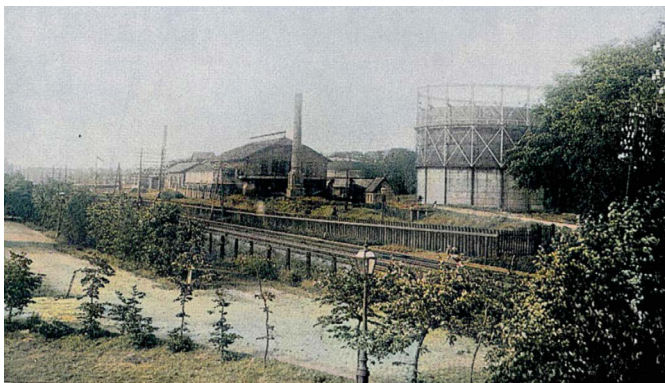
NEDERLAND WAS TIJDENS DE EERSTE WERELDOORLOG NEUTRAAL. DE STRIJDENDE PARTIJEN RESPECTEERDEN DIE NEUTRALITEIT. HET NEDERLANDSE LEGER WAS WEL GEMOBILISEERD: 200.000 MANNEN WERDEN OP 31 JULI 1914 OPGEROEPEN EN BLEVEN VIER JAAR LANG ONDER DE WAPENEN.

De meeste soldaten werden gelegerd in het zuiden van het land, aanvankelijk in kleine groepjes bij particulieren, hetgeen heel onpraktisch bleek. Daarom ging men ertoe over hen onder te brengen in stallen, fabrieken, scholen, e.d. Nog later werden houten barakken gebouwd.

Koningin Wilhelmina gaf veelvuldig blijk van haar betrokkenheid. Zij bezocht verschillende legeronderdelen en woonde oefeningen bij, vaak te paard. Ze werd daarbij begeleid door de hoogste officieren, zoals opperbevelhebber van Land- en Zeemacht generaal C.J. Snijders 1, de commandant van het veldleger W.H. Van Terwisga 2 en de commandant van de in Brabant gelegerde Vierde Divisie P.W. Weber 3, later opgevolgd door R. Dufour 4. In 1916 verhuisde het Hoofdkwartier van deze divisie van Tilburg naar Den Bosch. Vanaf die tijd verscheen de vorstin ook in de hoofdstad van Noord-Brabant en directe omgeving.

BOEIEND
VEELZIJDIG
HISTORISCH GOED

5 De Gasfabriek in 1922

6 Op de Vugtherheide. Aan Wilhelmina's rechterzijde loopt Weber en naast hem Van Terwisga.

> 17 MEI 1916

De eerste keer was Wilhelmina hier in Den Bosch op 17 mei 1916. Om 9:30 arriveerde zij op het station en werd verwelkomd door Van Terwisga en de Commissaris van de Koningin, baron Van Voorst tot Voorst. Per auto verliet het gezelschap langs de Veeberg (het station had behalve de gewone uitgang nog twee andere, nl. een oprit voor auto's en voor bestelgoederen; deze bevonden zich aan de beide uiteinden van het station, resp. aan de noord- en zuidkant) het station en reed via de Koningsweg richting Vught. Even voorbij de gasfabriek 5 (ter hoogte van de Willem van Oranjelaan) steeg de koningin te paard en reed de Vugtherheide in, waar zij de troepen van de Vierde Divisie schouwde. 6

Om 11:30 was zij terug bij de koninklijke trein, gebruikte er de lunch en vertrok daarna per auto naar het

Hoofdkwartier van het veldleger in Oosterhout. Haar trein werd intussen naar Geertruidenberg gebracht. Daarin bracht zij de nacht door na in Oosterhout een concert van het stafmuziekcorps van het 7e regiment infanterie te hebben bijgewoond in de tuin van sociëteit De Eendragt.

DE KONINKLIJKE TREIN

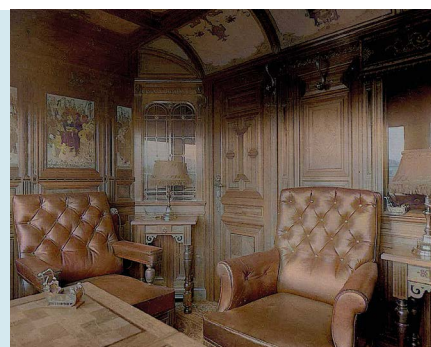
Meestal reisde de koningin met de koninklijke trein. De wagons werden gekoppeld aan een passagierstrein van de gewone dienstregeling. Bij meerdaagse bezoeken bracht zij er de nacht in door. Zo nodig werd er ook in gegeten. De trein was een huwelijksgeschenk van de Nederlandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij en de Maatschappij voor Staatsspoorwegen. Hij werd in 1903 in gebruik genomen en bestond uit vier rijtuigen. In het eerste waren de zit- en slaapvertrekken van de hofdames en een bagagekamer.

7 Ontvangtsalon

8 Eetsalon

9 Rookkamer

De tweede wagon was ingericht als ontvangtsalon **7** en er bevond zich o.a. de slaapkamer van de koningin. In het derde rijtuig waren de eetsalon **8**, het slaapvertrek en de rookkamer **9** van prins Hendrik en coupé's voor de heren van het koninklijk gevolg. Het laatste rijtuig bevatte de keuken en personeelsvertrekken. Het koninklijk materieel telde nog een vijfde rijtuig; dat was bestemd voor koningin-moeder Emma.

30 NOVEMBER 1916: NAAR ENGELEN

30 november 1916 kwam de koninklijke trein met Hare Majesteit om 10.10 uur opnieuw in Den Bosch aan. De koningin, gekleed in een groengrijs amazonekostuum en ronde bolhoed, had een rouwband om de linkerarm: het hof was in de rouw wegens het overlijden van keizer Frans Jozef van Oostenrijk en van groothertogin-moeder van Luxemburg Adelheid Marie, oudtante van moeders zijde. Wilhelmina werd vergezeld door vier leden van de hof-

houding: een hofdame (freule Six), de opperstalmeester (baron Bentinck), adjudant de Josselin de Jong en ordonnans jonkheer Quarles van Ufford. Zij werd o.a. begroet door Commissaris van de Koningin baron van Voorst tot Voorst en generaal majoor-Weber. Men stapte in gereedstaande auto's en reed onder grote publieke belangstelling via de Koningsweg en de nieuwe weg langs de spoorbaan (de Parallelweg) naar Engelen. Vóór de fabriek van Grasso stond het voltallige personeel opgesteld om haar toe te juichen. In Engelen werden tot 11.30 uur militaire oefeningen bijgewoond **1 - 8**. H.M. de Koningin nam onzen brugslag in oogenschouw, passeerde het eerst de brug en roemde soliditeit en stevigheid. Dit schreef B. Mulder, de ontwerper van een nieuw type noodbrug, in de Militaire Spectator (jrg. 89, 1920). Er is een serie van acht foto's bekend van deze gebeurtenis. Daarop zien we de koningin aan de Dieze ter hoogte van de schans van Engelen en bij de voormalige Bossche Sloot (met op de achtergrond twee

- 1** Vervoer van een loopbrugboot o.l.v. 1e luitenant de Koff, commandant van de pontonafdeling van de 4e Divisie, vanaf het Vonk en Vlamterrein. Op de achtergrond de Hekellaan met de vroegere manege / sportzaal, nu veilinghuis.
- 2** De loopbrugboot wordt te water gelaten.
- 3** Koningin en Weber op de dijk bij de Engelschans. Tussen hen op de achtergrond kasteel Meerwijk en de latere boerderij van Jonkergouw.
- 4** Oefening met loopbrug en vlot.

> sluisportalen); deze mondde ongeveer bij het viaduct van de A59 uit in de Dieze. Na Engelen woonde de koningin op de Vugtherheide kleine militaire oefeningen bij, maakte in de middag een inspectietocht door de Langstraat en bezocht in de avond in Den Bosch militaire cursussen o.a. in het Fraterhuis in de Torenstraat en het R.K. Gezellenhuis

aan de Zuid-Willemsvaart. Tenslotte begaf zij zich naar het gebouw van de R.K. Militairenvereniging Concordia (In den Boerenmouw 15/17), waar 800 man aanwezig waren en zij door de directeur pater Daelman werd toegesproken. Om 22 uur vertrok de koninklijke trein uit Den Bosch.

- 5 De koningin steekt de loopbrug over. 6 Vanaf de waterkant kijkt de koningin toe. 7 Bij de Bossche Sloot. Op de achtergrond de koninklijke automobiel, geparkeerd langs de weg naar Den Bosch. 8 Het gebouw van Concordia

MEDEDELINGEN

- Het bestuur van Angrisa hoopt de Algemene Ledenvergadering dit najaar te kunnen houden. U wordt tijdig geïnformeerd.
- We gaan door met het regelmatig publiceren van een nieuwe digitale legpuzzel op onze website.
- In deze Nieuwsbrief ontbreekt de Column: daarvoor was er niet genoeg plaats, evenmin als voor de anderhalvemeterrubriek "Plek zat?". Gelukkig hebben we een filiaaltje in de Tweeterp met iedere keer een ansichtkaart en nog meer boeiends!

ACHTEROM BIJ...

DE BULKHUISJES

DE BULKHUISJES ("BULK" BETEKENT WEI- OF HOOILAND) IN DE DORPSTRAAT ZIJN GEBOUW IN 1885 IN OPDRACHT VAN DE DIACONIE VAN DE NEDERLANDS HERVORMDE KERK TE ENGELEN. ZIE AFBEELDING 1 EN 2.

Voorheen stond op die plaats een boerderij waar meerdere (protestantse) gezinnen in woonden. Ook deze boerderij was in eigendom van de Diaconie. In 1835 werd hij al genoemd in de krant de Noord Brabander bij gelegenheid van een veiling: Eene kapitale landbouwers-woning, met schuur, stallinge, aangelegen hof en bouwland, genaamd den Bulk, te zamen groot 60 Roeden, 56 Ellen. Op 20 juni 1884 ontstond er in deze boerderij brand waardoor er ± tien panden in Engelen verloren gingen en achttien gezinnen dakloos werden. Er zouden kinderen hebben gespeeld met lucifers in een varkenshok.

C.R. Hermans, rector van de Latijnse school van Den Bosch en oprichter van het Provinciaal Genootschap van Kunsten en Wetenschappen in Noord-Brabant, bezocht in november 1842 de Bulk, toen nog een hoog bouwland. Hij schreef erover: "Ik vond eenen slagtang van een wild zwijn op een akker teelland, genaamd de Bulk, alwaar ik te gelijker tijd eene menigte fragmenten van Romeinsche lijkurnen mogt aantreffen". Pas in 1865 keerde hij er terug, maar toen noemde hij de scherven van de Bulk 14e eeuws.

In 1934 verhuisde het gezin van Gijsbertus van Wijlen

HANS KANT EN WILTON DESMENSE

1 2 Bulkhuisjes getekend door Bert de Bie (l) en de bulkhuisjes in 1990

(1886-1968) en Gerritje Combee (1897-1971) van Heusden naar de gemeente Engelen en Bokhoven; eerst was hun adres Bokhoven B79, en daarna Engelen Dorpstraat 21. Ons wordt op de foto's een blik gegund in hun achtertuin.

Op foto 3 zien we Gijsbertus en Gerritje met zoon Harry bij het aardappels rooien in de achtertuin. Het weiland op de achtergrond werd rond 1965 bebouwd en straten werden aangelegd; Boerenerf, Paardsweide en Rondeweg, in Engelen ook bekend als het Bungalowpark. De was hangt aan de lijn en op de achtergrond zien we dijk en bomen van de Rijksweg, nu Graaf van Solmsweg.

Foto 4 toont Gerritje, haar dochter Betsy en Klaziena Hopmans-Stoker, poserend voor het schuurtje op het achtererf. Links het motorrijwiel van buurman Stickers.

Foto 5 geeft een beeld van het Boerenerf, gelegen achter de Bulkhuisjes, met Klaziena Hopmans en buurmeisje Marjo van Rijn. Op de achtergrond aan de Diezedijk de dienstwoning met wachthuisje van de pont van Rijkswaterstaat.

Op foto 6 uit 1933 zit Mieke de Bie met haar kinderen Bert en Jo letterlijk achterom bij de Bulkhuisjes.

3 Gezin van Wijlen in de achtertuin, 4 Vóór het schuurtje op het achtererf, 5 Tegenwoordig is hier het Boerenerf, 6 Achterzijde Bulkhuisjes met moeder en kinderen de Bie

HUWELIJKSFILM NA 62 JAAR BOVEN WATER

WILTON DESMENSE

- 1 Bruid en vader verlaten de ouderlijke woning.
- 2 Bij het verlaten van het Engelse gemeentehuis.
- 3 Straatbeeld: het café van Bouwens aan de Diezekant (Gr. v. Solmsweg 85)
- 4 Het paar verlaat de Lambertuskerk.
- 5 Na het vervullen van enkele formaliteiten op de pastorie

ONTWERP: ANJA VERLAAT

AL ZOEKEND OP INTERNET NAAR WETENSWAARDIGHEDEN OVER ENGELIEN KUN JE BIJZONDERE DINGEN AANTREFFEN.

Laatst vond ik bij het BHIC een aantal filmpjes van zeiltochten van een gezin uit Den Bosch. Ze vertrokken vanaf de haven van Neptunus aan de Ertveldweg en voeren over de Dieze naar de Maas. Toen ik doozocht op de naam van de auteursrechthouder kwam er nog een filmpje van vier minuten tevoorschijn van een huwelijk. Enig detectivewerk leverde het volgende op. Bruid en bruidegom waren Toos Kempenaars, dochter van de burgemeester van Engelen, en Jan van Haaren. Mevrouw Toos van Haaren is lid van Angrisa. Gevraagd naar meer informatie kwam er een onverwachte reactie: "Wat leuk! Ik ken het bestaan van dit filmpje niet. Ja, het is mijn huwelijk met Jan van Haaren op zaterdag 13 september 1958. Ons bruidsmeisje heet Monique Ebben. Haar ouders waren Cor en Cis Ebben - Roeters. Monique was hun enig kind en de ouders waren er heel trots op dat Monique ons bruidsmeisje mocht zijn. Mijn vader was ambtenaar van de Burgerlijke Stand, maar wilde ons niet in de echt verbinden. Hij wilde die dag zijn dochter afgeven. Leo de Rooy heeft het burger-

lijk huwelijk vastgelegd. Het kerkelijk huwelijk werd voltrokken door drie geestelijken uit eigen familie. Wat de familierelatie met het bruidsmeisje betreft: alle jaren dat ik in Den Bosch studeerde aan de Kweekschool, ging ik tussen de middag naar Cor en Cis. De gebroeders Ebben hadden in de Postelstraat 28 in Den Bosch een smederij. Cis was een volle nicht van mijn moeder; de moeder van Cis en mijn oma heetten Anna en Cato van Dijk. Ik vond Monique als bruidsmeisje een groot succes. Zo lief! Misschien hebben haar ouders aan een of ander familielid gevraagd de gebeurtenis op film vast te leggen. Wel vreemd dat ze dat nooit tegen mij gezegd hebben. Maar nu genieten wij, mijn kinderen en kleinkinderen en ook mijn schoonzusje (Joke Kempenaars) volop van het filmpje." De filmpjes zijn voor leden van Angrisa te bekijken op onze site.

ANGRISA

SECRETARIAAT
LAMBERTUSSTRAAT 17
5221 BB ENGELIEN
INFO@ANGRISA.NL
WWW.ANGRISA.NL